

Міністерство освіти і науки України

Донбаська державна машинобудівна академія (ДДМА)
(повне найменування вищого навчального закладу)
фізичного виховання і спорту
(кафедра)

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Організація і методика туризму
освітньо-кваліфікаційний рівень – бакалавр
спеціальність 017 Фізична культура і спорт

Розробник:

доцент кафедри фізичного
виховання і спорту
Гончаренко О .С.

Краматорськ-Тернопіль
2022 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШІНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра фізичного виховання і спорту

Лекція на тему:
«ОСНОВИ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Розробник:
доцент кафедри фізичного
виховання і спорту
Гончаренко О .С.

Лекція №1

Основи туристської діяльності

План

1. Поняття «туризму» та «рекреаційної діяльності»
2. Основні етапи розвитку активного туризму в Україні
3. Класифікація туризму та поняття «спортивний туризм»
4. Основні форми туристської діяльності

Рекомендована література

Основна

1. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів : навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбацьо, О. В. Нужний. – Львів : Укр. технології, 2006. – 129 с. – ISBN 966-345-090-8.
2. Бондаренко Т. В. Туризм как средство рекреации / Бондаренко Т. В., Крамской С. И., Зайцев В. П. // Здоровьеформирующие технологии в контексте гендерного похода : коллект. моногр. – Харьков, 2009. – С. 94–101.
3. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм : учебник / А. Я. Булашев. – 2-е изд., исправ. – Харьков : ХГАФК, 2003. – 192 с.
4. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму : навч. посіб. / В. Д. Дехтяр. – Київ : Наук. світ, 2003. – 203 с. – ISBN 966-675-125-9.
5. Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. – 2- вид., перероб. та допов. – Київ : Альтерпрес, 2008. – 280 с. – ISBN 966-542-348-
6. Дмитрук С. В. Соціально-педагогічні технології в туризмі : навч. посіб. / С. В. Дмитрук, О. Ю. Дмитрук. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 327 с. – ISBN 978-611-01-0350-3.

1. Поняття «туризму» та «рекреаційної діяльності»

У сучасному світі туризм – це багатогранне явище, тісно пов'язане з економікою, історією, географією, архітектурою, медициною, культурою, спортом та іншими науками. Однак жодна з них не може повністю і вичерпно характеризувати його як об'єкт власних досліджень.

Існує багато поглядів на туризм і тому, маючи багатовікову історію, туризм ще й досі не отримав однозначного визначення. Одне з перших і найбільш точних визначень туризму, яке в своїй основі й сьогодні використовується для найбільш суттєвих характеристик, що відрізняють його від інших видів діяльності, було сформульоване професорами

Бернського університету (Швейцарія) Хунзикером і Крапфом і пізніше було прийняте Міжнародною асоціацією наукових експертів з туризму. Ці вчені визначили **туризм** як сукупність явищ і взаємовідносин, які виникають в результаті подорожування людей в місцях, відмінних від їх постійного перебування і роботи. Таке визначення не стосується екскурсій, не пов'язаних з ночівлею, а також ділових подорожей, які передбачають отримання доходу, навіть якщо його отримують не в країні перебування.

Найбільш універсальне, уніфіковане визначення туризму прийняте Всесвітньою туристською організацією, використовується в усіх країнах – членах ВТО, в тому числі в Україні. Згідно з цим визначенням, **туризмом** вважається діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичайного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями. У Законі України «Про туризм» записано: «**Туризм** – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою, пізнавальною або професійно-діловою метою без заняття оплачуваною діяльністю».

Незважаючи на різноманіття підходів, існуючі визначення туризму можна об'єднати в три групи.

До *першої групи* входять визначення, що характеризують туризм як різновид рекреації (розширеного відтворення фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини), систему і форму проведення вільного часу у походах і поїздках, які поєднуються з активним відпочинком і зміцненням здоров'я людини, з підвищенням її загальної культури та освіти. Ці визначення мають вузькоспеціалізований характер і стосуються тільки окремих аспектів туризму або його видових особливостей.

Друга група визначень туризму розглядає його як одну з форм міграції населення і пов'язує з актом пересування, подорожі, перетину простору і виступає як інструмент статистики туризму.

Третя група визначень характеризує туризм як складне соціально-економічне явище, розкриває його внутрішній зміст, який полягає у єдності різноманіття властивостей і відносин.

Наведений матеріал свідчить про те, що визначення туризму є процесом, який постійно розвивається і удосконалюється. З поняттям туризму невід'ємно пов'язане поняття туриста. Найбільш широке визначення міститься в рекомендації комісії з туризму та рекреаційної географії Всесвітнього географічного конгресу.

Турист – особа, яка подорожує з будь-якою метою, крім пошуку заробітку й зміни постійного місця проживання, при умові перебування

поза межами свого місця проживання не менше 24 годин.

Міжнародний (іноземний) турист визначається як особа, яка подорожує з метою туризму в іншу країну, що не є країною її постійного проживання, і знаходиться за межами звичного для неї середовища протягом не менше 24 годин без заняття оплачуваною діяльністю.

Міжнародними туристами вважаються особи, які подорожують:

- з метою відпочинку, лікування, відвідування родичів та ін.;
- з метою участі в семінарах, конгресах (наукових, дипломатичних, релігійних, адміністративних, атлетичних тощо);
- з діловими цілями;
- в морському круїзі, навіть якщо вони залишаються на судні менш ніж 24 години.

До категорії міжнародних туристів не включають і відповідно не враховують у статистиці туризму:

- осіб, які працюють у країні перебування і отримують за це грошову винагороду
- іноземних робітників;
- мігрантів, в тому числі утриманців і супроводжуючих;
- осіб, які прибувають з метою навчання на строк понад шість місяців;
- військовослужбовців, їх утриманців та членів сімей, за винятком прибуття з метою туризму;
- працівників дипломатичних служб, а також утриманців, членів сімей, обслугову працівників дипломатичних служб;
- біженців і кочовиків, примусових переселенців;
- мешканців прикордонних територій, які постійно мігрують з метою пошуку роботи;
- осіб, які залишаються на постійне проживання у країні перебування;
- осіб, які здійснюють подорожі з метою державної служби (державні діячі, члени делегацій, дипломатії, торговельні місії, військовослужбовці та ін.);
- учасників наукових експедицій;
- осіб, які в юридичному значенні не в'їхали до країни (наприклад, пасажери авіалайнерів, які не залишають транзитної зони аеропорту)
- транзитні подорожуючі;
- учасників подорожі транспортним засобом (потягом, автобусом тощо), які ночують в транспортному засобі;
- члени екіпажів морських та повітряних суден, залізничних потягів, які ночують на судні або у вагоні потягу, або не проводять ніч в місці відвідування;

– подорожуючі, які проїжджають через країну без зупинки, навіть якщо їхнє подорож триває понад 24 години.

Отже, турист – особа, яка здійснює подорож у межах своєї країни або в іншу країну з різною, не забороненою законом країни перебування метою, на термін від 24 годин до одного року, без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін. У випадку, якщо особа виїжджає зі свого постійного місця мешкання з туристською метою на термін до 24 годин, вона вважається екскурсантом. Таким чином, екскурсант – тимчасовий (одноденний) відвідувач місцевості, населеного пункту або країни, незалежно від громадянства, статі, мови та релігії, який знаходиться в даній місцевості з туристською метою менш ніж 24 години.

Рекреаційна діяльність – це один із комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення і задоволення духовних потреб у вільний від роботи час. Вона визначається трьома чинниками: рекреаційними потребами, рекреаційними ресурсами і наявними грошовими ресурсами.

Види рекреаційної діяльності надзвичайно диверсифіковані. Це пов'язано з її багатоманітністю, складністю і комплексністю. Окремі види рекреаційної діяльності доволі чітко диференціюються на певні рекреаційні заняття, до яких належить виділена в просторі і часі рекреаційна діяльність у межах однієї доби (купання, сонячні ванни, катання на яхті, катері, віндсерфінг, польоти на пара-планах, відвідання музею, екскурсія по місту тощо).

У цілому можна виокремити такі види рекреаційної діяльності: лікувально-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна, розважальна. У наш час абсолютно чітко їх диференціювати не можливо. Це пов'язано з тим, що взаємопроникнення різних видів рекреаційної діяльності нині є велінням часу. Орієнтуючись із тих чи інших причин на якийсь один основний вид рекреаційної діяльності, відпочиваючи хотіли б максимально наповнити свій вільний час всіма доступними їм іншими її видами.

Оздоровчо-спортивний вид рекреаційної діяльності є найрізноманітнішим. У ньому переважає діяльність біля води та у воді. Від 70 до 80% туристів віддають перевагу купанню і загорянню на пляжі. Купально-пляжна діяльність дає змогу відпочиваючим на найлокальнішій з можливих територій (вузька смуга пляжу) отримувати найрізноманітніші послуги (купання, сонячні ванни, харчування, гра з м'ячем, водні лижі, пара-планери, віндсерфінг, прогулянки берегом тощо).

Серед інших видів оздоровчо-спортивної рекреаційної діяльності

можна виокремити маршрутний, прогулянковий, водний, підводний (дайвінг), рибальський, мисливський, гірськолижний туризм, альпінізм. Кожен з цих видів діяльності постійно диверсифікується. Наприклад, підводний туризм поділяється на спортивний, пізнавальний, археологічний, екстремальний тощо.

2. Основні етапи розвитку активного туризму в Україні

Всю історію розвитку туризму можна розділити на чотири основні етапи:

- Перший – з найдавніших часів до 1841 року – це початковий етап розвитку туризму.
- Другий – з 1841 року до 1914 року – етап становлення організованого туризму.
- Третій – з 1914 року до 1945 року – формування індустрії туризму.
- Четвертий – з 1945 року до наших днів – етап масового туризму та глобалізації туристичної індустрії.

Цілком очевидно, що попередницею сучасної туристичної, у нинішньому розумінні цього слова, подорожі була будь-яка мандрівка, яку здійснювали наші предки. Основними чинниками, що спонукали наших предків мандрувати, були:

- потреба освоєння нових територій, зручних для проживання та різних видів діяльності;
- людська цікавість, бажання пізнати навколишній світ.

В результаті розвитку суспільства, виникнення товарно-грошових відносин, розподілу праці та виокремлення осіб, що не були зайняті в суспільному виробництві та управлінні, з'явилися категорії людей, які постійно подорожували.

Для першого етапу розвитку подорожей і туризму були характерні такі риси:

- Розвиток торгівлі. З історії ми знаємо, що багато купців були водночас і мореплавцями, і вченими (зрозуміло, в тогочасному розумінні цього слова). Серед них можна назвати відомого мореплавця, венеціанського купця XIII ст. Марко Поло, який залишив нащадкам книгу спогадів, що правдиво змальовувала культуру та побут народів Сходу та довгий час була керівництвом для складення географічних карт.
- Розвиток різних релігій. Виконання вірянами релігійних призначень сприяли тому, що для прочан створювалися необхідні умови для проживання, харчування, транспортування та ознайомлення зі

святинами (своєрідне екскурсійне обслуговування). Тобто це були ті ж самі послуги, якими забезпечувалися в подальшому туристи. Прикладом цього може бути Києво-Печерська лавра, яка мала для обслуговування прочан у XVII ст. аптеку, бібліотеку церковних книг, трапезну та «гостинні будинки», своєрідніготелі.

- Розвиток культури і мистецтва. Природно, що з'явилася певна категорія подорожніх з метою ознайомитися зі звичаями, культурою та визначними пам'ятками мистецтва, а також дещо інша категорія мандрівників: ті, що прагнуть отримати освіту в інших країнах, вивчити або вдосконалити іноземні мови.

- Пізнання людиною природи призводить до відкриття нових земель, місць з унікальним кліматом, цілющих якостей мінеральних джерел, які можуть поліпшувати здоров'я людини. Це сприяло розвиткові подорожей з метою оздоровлення.

- Збільшення частки вільного часу в суспільстві є також важливим чинником, який сприяв появі туризму. Адже вільний час надає людині не тільки можливість відновлення своєї життєвої сили, а й змогу раціонально і корисно використати свій вільний час для пізнання навколишнього світу, займатись улюбленою справою та виховувати дітей та молодь, використовуючи досвід і досягнення минулих поколінь.Початком другого етапу в розвитку туризму можна вважати 1841 р., коли англійцем Томасом Куком була здійснена перша комерційна туристська поїздка з Лейстера в Лафборо, під час якої було перевезено залізницею з метою прогулянки 600 чоловік – членів товариства тверезості. У 1847 р. Томас Кук створив туристське товариство, яке розповсюджувало білети (путівки) не тільки в Англії, а й за її межами. Томас Кук вперше створив специфічний туристський продукт – тур, уклавши угоди із залізничниками і пароплавними компаніями, готелями та ресторанами на обслуговування туристів. Ідею Т. Кука підхопили багато підприємців найбільш індустріально розвинутих європейських країн, де в 40–50-х роках XIX ст. відкриваються перші туристські бюро.

Розвиток туристської індустрії привів до створення у 1898 р. Міжнародної ліги туристських асоціацій зі штаб-квартирою в Люксембурзі. Туристська активність була перервана Першою світовою війною.

Після закінчення Першої світової війни туризм знову активно розвивається. Так почався третій етап – етап індустріалізації туризму. Глибоке опрацювання багатьох питань, велика організаційна робота із залучення і обслуговування туристів, планування і підготовка маршруту, будівництво спеціалізованих комплексів, розвиток інфраструктури

окремих регіонів – все це дозволяє віднести туризм до сучасної індустрії відпочинку, лікування, розваг, бізнесу. Саме в цей період туристська діяльність стає основною діяльністю для багатьох підприємств і організацій, які професійно надають туристські послуги. Туристська індустрія – це сукупність виробництв різних галузей господарства, закладів культури, освіти, науки, що забезпечують створення матеріально-технічної бази туризму, підготовку кадрів і процес виробництва, реалізації і споживання туристського продукту на основі використання природних багатств, матеріальних і духовних цінностей суспільства.

Початок четвертого етапу характеризується розширенням міжнародного поділу праці, відкриттям кордонів, забезпеченням більш легкого доступу в інші країни, розвитком транспорту і зв'язку, підвищенням рівня життя широких верств населення. Але визначальною характеристикою цього періоду може бути названа монополізація галузі туризму, тобто виділення її всамоїтній складову сфери послуг. В умовах зростання психологічних навантажень, інтенсифікації життя людей в індустріальних країнах туризм діє як ефективний засіб рекреації. З предмету розкоші він стає необхідністю населення високорозвинених індустріальних країн. У кінці XX ст. спостерігається збільшення попиту на туристські послуги серед людей середнього і нижче середнього статку. Це ще більшою мірою диференціювало туристський ринок, призвело до різноманіття туристського продукту, розрахованого на людей з різним матеріальним становищем, різними інтересами, метою і вимогами до рівня сервісу.

Таким чином, розвитку туризму у світі сприяли політичні, економічні, технічні, культурологічні та соціальні фактори.

3. Класифікація туризму та поняття «спортивний туризм»

На сьогоднішній день існує багато підходів щодо класифікації туризму (рис. 2.1.). Так, в залежності **від місця проведення** подорожі туризм поділяється на міжнародний і внутрішній туризм.

До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

За територіальною ознакою внутрішній туризм поділяють на

місцевий та дальній. Місцевий туризм передбачає організацію туристичних подорожей у межах рідного краю, а дальній – поза його межами.

За складом учасників туризм ділиться на індивідуальний і груповий. При цьому туризм за складом учасників може бути: шкільний, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів.

Залежно **від мети** подорожі туризм поділяють на такі види:

- спортивний – спортивне удосконалення в подоланні природних перешкод;
- пізнавальний (екскурсійний) – розширення знань та уявлень щодотих чи інших об’єктів, пам’яток, соціального та природного змісту;
- діловий – здійснення турів, в процесі яких вирішуються комерційні справи: подорожі на конференції, симпозіуми, виставки тощо;
- любительський (мисливський, рибальський);
- релігійний – здійснення подорожі по святих для віруючих місцях;
- рекреаційний – відновлення фізичних й психічних сил людини засобами туризму. Це туризм активного відпочинку й оздоровлень, тому його часто називають оздоровчим;
- реабілітаційний – має цільову функцію – лікування визначених захворювань засобами туризму. При цьому використовуються необхідні кліматичні умови різних місць перебування туристів, цілющі джерела, дозоване навантаження на прогулянках та ін.; професійно-прикладний – удосконалення професійних знань, умінь, навичок засобами туризму. Наприклад, для геологів, географів й інших професій удосконалення в подоланні природних перешкод в умовах професійної діяльності досягається спеціальним тренуванням в туристичних походах;
- учбовий – здійснення подорожі з метою отримання певних знань;
- культурно-освітній – подорожі по містам, регіонах, країнам в процесі яких туристи знайомляться з архітектурою, пам’ятниками, музеями, опановуючи історію, культуру, звичаї та традиції різних народів;
- лікувально-оздоровчий – мета здійснюється в процесі рекреаційного, реабілітаційного та зеленого туризму;
- екологічний (зелений) – має на меті прилучити жителів міст до відпочинку у екологічно-чистому районі сільської місцевості. Такі подорожі в основному здійснюються сім’ями. Позитивні сторони цих подорожей: чисте повітря, екологічно-чисте харчування, розміреність та неспішність життя тощо;
- тощо.

Велика різноманітність видів туризму та форм його проведення зумовлює необхідність виділення груп, за якими зручно його класифікувати:

- **за характером туристичного маршруту** існують такі види туризму: рівнинний, гірський, водний, спелео, повітряний, космічний, змішаний;

- **залежно від засобів пересування:** пішохідний, лижний, кінний, автомобільний, велосипедний, водний, автобусний, залізничний, авіаційний, комбінований;

- **за місцем проведення подорожі** розрізняють туризм внутрішній (національний) та зовнішній (міжнародний);

- **за діяльністю** – туризм з активними (веслові судна, плоти, катамарани, велосипеди та інші) і пасивними (морські та річкові круїзи, подорожі на автобусах, яхтах, тощо) засобами пересування;

- **за способом організації подорожі** (організований і неорганізований, плановий та самодіяльний);

- **за туристичною програмою** (традиційний, екзотичний та екологічний);

- **за сезонністю** (літній, зимовий та міжсезонний туризм);

- **за рівнем доступності й соціальної значимості** в житті суспільства туризм ділиться на *соціальний*, що має масовий характер у зв'язку з його доступністю широким колам населення й *елітарний*, доступний з тих або інших причин (за ціною, за фізичним навантаженням, тощо) обмеженому контингенту.

За **організаційними основами** туризм ділиться на організований (плановий й самодіяльний) і неорганізований.

Плановий туризм здійснюється на основі туристичних путівок. Це найкомфортніший вид активного відпочинку й оздоровлення, оскільки маршрути переважно проходять через туристичні притулки і бази. Туристи забезпечуються всім комплексом необхідного спорядження, ночівлею, харчуванням, медичним, культурно-видовищним, анімаційним та іншим обслуговуванням. Такі походи можуть включати і подолання окремих складних ділянок транспортом.

Самодіяльний туризм функціонує на основі організаційної діяльності різних громадських об'єднань (туристичних клубів, секцій, товариств тощо). Проведення туристичних походів забезпечується такими громадськими організаціями на базі відповідного добору складу групи туристів, прокладання маршруту руху, забезпечення всім необхідним (від інструкторів і харчування до ночівлі і розваг). Маршрути походів самодіяльних туристів затверджуються відповідними маршрутно-кваліфікаційними комісіями, а проходження за ними перебуває під контролем рятувальних служб і загонів МНС.

Неорганізовані, «дикі», аматорські походи організовуються одним або кількома туристами на власний страх і ризик. Вони самі визначають район проходження, добирають спорядження, забезпечують себе їжею, ночівлею, розвагами, розраховуючи лише на власні сили і життєвий досвід.

Спортивний туризм за рівнем відноситься до соціального, за формою організації – до самодіяльного, за фізичним навантаженням – до активного, за складом учасників до – групового.

За О.О. Бейдиком *спортивний туризм* – це вид рекреаційної діяльності оздоровчого характеру з особливими вимогами до природно-територіального комплексу району подорожі, із високим рівнем споживання природних цінностей. Спортивний туризм поєднує значні фізичні та психофізіологічні навантаження на організм людини, висуває підвищені вимоги до витривалості, спортивно-туристського вміння, прикладних навичок, загальної фізичної та теоретичної підготовки.

В Україні спортивний туризм є видом спорту, який включено до Єдиної спортивної класифікації України. На сучасному етапі він розвивається в двох напрямках:

1) маршрутний туризм – проходження туристсько-спортивних походів;

2) змагальний туризм – участь у змаганнях із техніки спортивного туризму. В Україні спортивний туризм є досить поширеним. Спортсмени-туристи для підвищення своєї спортивної кваліфікації виконують встановлені нормативи, що дають право одержати розряди і звання.

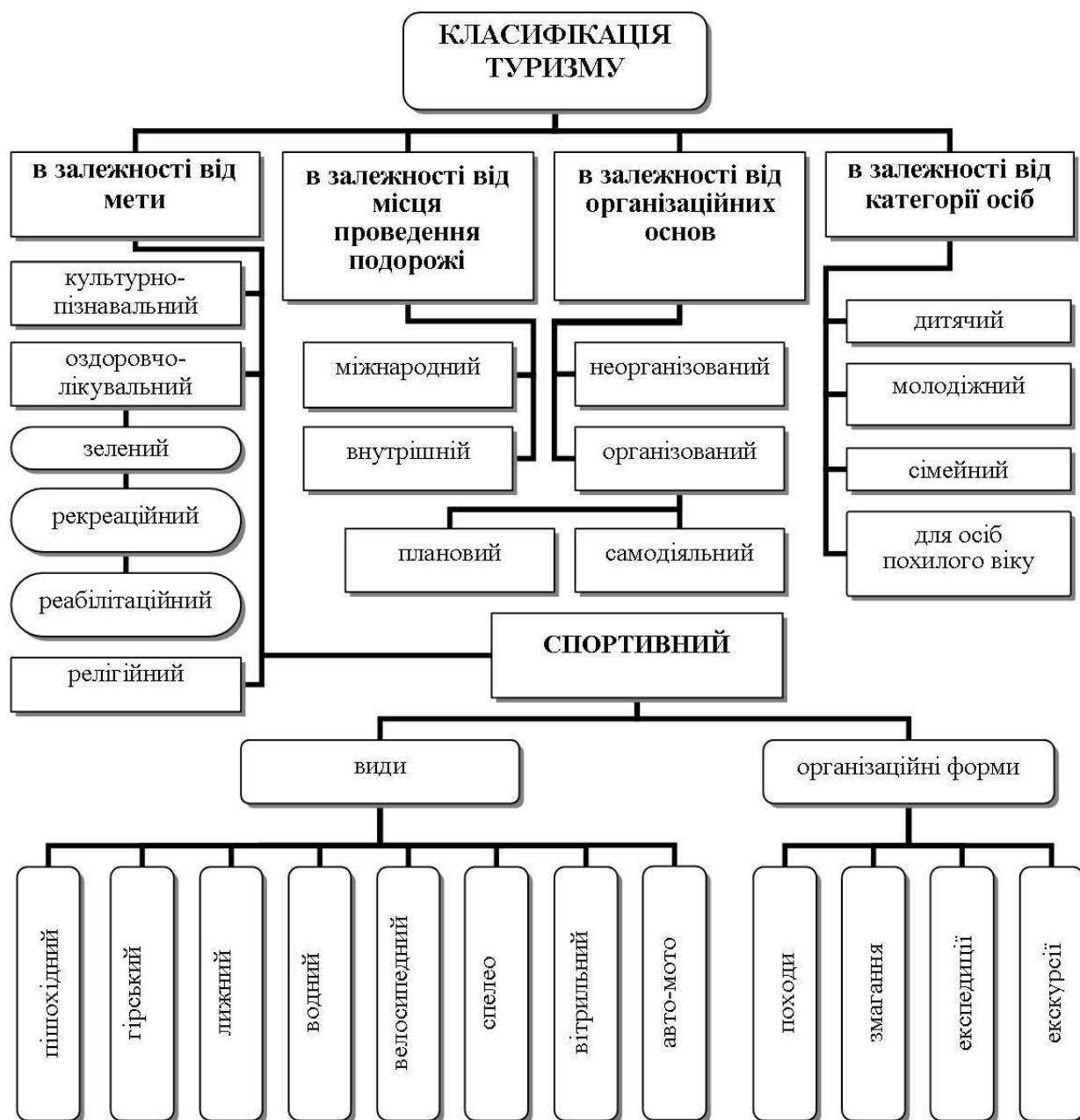

Рис. 2.1. Класифікація туризму

4. Основні форми туристської діяльності

Основними формами туристсько-краєзнавчої діяльності є туристські подорожі та туристські зльоти і змагання.

Туристська подорож – це захід, пов’язаний з пересуванням людини в природному середовищі на будь-яких технічних засобах чи без них, наодинці або в складі групи з пізнавальними, оздоровчими, спортивними та іншими цілями. Подорожі повинні проводитись відповідно до

законодавства України та держав, на території яких прокладено маршрут, і з урахуванням вимог «Гаагської декларації з туризму», «Хартії туризму» та інших міжнародних документів із туризму. До туристських подорожей відносять туристські прогулянки, оздоровчі екскурсії, туристсько-спортивні походи, туристсько-спортивні експедиції.

Туристська прогулянка – найпростіша форма туристсько-спортивної діяльності, проходження короткого маршруту тривалістю, як правило, до 4 годин. Туристські прогулянки найчастіше проводяться з початківцями, молодшими школярами, людьми похилого віку.

Оздоровча екскурсія – туристська подорож тривалістю до 24 годин із використанням активних форм пересування, яка передбачає відвідування точно відібраних об'єктів із метою задоволення інформаційних, духовних, пізнавальних та оздоровчих потреб туристів.

Туристсько-спортивний похід – групове проходження туристського спортивного маршруту визначеної протяжності з подоланням природних перешкод (перевалів, порогів, печер тощо) різної категорії або ступеня складності за нормативний час (основна форма туристсько-спортивної діяльності).

Туристсько-спортивна експедиція – активна туристська подорож пошукового, дослідницького характеру з метою вивчення певної території, маршруту, одного чи декількох об'єктів (перешкод) із використанням будь-яких технічних засобів пересування або ж без них.

Туристський зліт – масовий туристський захід, який має на меті обмін досвідом і підбивання підсумків туристсько-спортивної роботи, до програми якого входять змагання з техніки туризму, туристські конкурси.

Туристські змагання – змагання з техніки певного виду туризму або кількох видів туризму. Для підготовки до туристських змагань, як правило, всеукраїнського та міжнародного рівня можуть проводитися туристсько-спортивні збори.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШІНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра фізичного виховання і спорту**

Лекція на тему:

«ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ»

**Розробник:
доцент кафедри фізичного
виховання і спорту
Гончаренко О .С.**

Лекція №2

Організація туристської діяльності в Україні

План

1. Організаційна структура туристської діяльності в Україні
2. Організаційна структура дитячо-юнацького туризму в Україні
3. Законодавчі та нормативно-інструктивні документи, щорегламентують розвиток туризму в Україні
4. Положення про маршрутно-кваліфікаційні комісії

Рекомендована література

Основна

1. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів : навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбацьо, О. В. Нужний. – Львів : Укр. технології, 2006. – 129 с. – ISBN 966-345-090-8.
2. Бондаренко Т. В. Туризм как средство рекреации / Бондаренко Т. В., Крамской С. И., Зайцев В. П. // Здоровьеформирующие технологии в контексте гендерного похода : коллект. моногр. – Харьков, 2009. – С. 94–101.
3. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм : учебник / А. Я. Булашев. – 2-е изд., исправ. – Харьков : ХГАФК, 2003. – 192 с.
4. Дехтяр В. Д. Основы оздоровчо-спортивного туризма : навч. посіб. / В. Д. Дехтяр. – Київ : Наук. світ, 2003. – 203 с. – ISBN 966-675-125-9.
5. Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. – 2- вид., перероб. та допов. – Київ : Альтерпрес, 2008. – 280 с. – ISBN 966-542-348-
6. Дмитрук С. В. Соціально-педагогічні технології в туризмі : навч. посіб. / С. В. Дмитрук, О. Ю. Дмитрук. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 327 с. – ISBN 978-611-01-0350-3.

Допоміжна

1. Нормативно-правові акти України з питань туризму : зб. законодавчих та нормативних актів / [упоряд. М. І. Камлик]. – Київ : Атіка, 2004. – 462 с. – ISBN 966-326-032-7.
2. Про внесення змін до Закону України "Про туризм" щодо надання туристичних послуг : Закон України від 9 лютого 2012 року № 4385-VI // Голос України. – 2012. – 6 бер. – С. 20.

1. Організаційна структура туристської діяльності в Україні

У системі самодіяльного і спортивного туризму України найвищим органом громадського самоврядування є Федерація спортивного туризму України (ФСТУ), утворена в 2001 році на базі вцілілих за період перебудови колишніх профспілкових і державних туристських структур.

ФСТУ є всеукраїнською громадською неприбутковою, не політичною організацією, поширює свою діяльність на всю територію України, діє відповідно до Конституції, законодавства України, ратифікованих нею міжнародних угод і Статуту. Федерація діє на принципах добровільності, спільності інтересів, рівноправ'я, взаємоповаги її членів, самоврядування, колективності керівництва, законності та інформаційної відкритості (гласності). Основною метою діяльності Федерації є сприяння розвитку спортивного туризму в Україні, підвищенню ролі фізичної культури і спорту у всебічному гармонійному розвитку особи, зміцненні здоров'я населення, формуванні здорового способу життя.

З моменту реєстрації в Міністерстві юстиції України Федерація має статус юридичної особи, володіє окремим майном, має самостійний баланс, рахунки в установах банків, друк, штампи, бланки зі своїм найменуванням, власну символіку, прапор.

Головними завданнями Федерації є:

1) сприяння в реалізації державної політики по розвитку спортивного, масового, оздоровчого туризму;

2) розробка пропозицій по вдосконаленню правової бази туризму;

3) сприяння організації взаємодії колективів фізичної культури, туристських державних і недержавних установ, організацій, фондів, об'єднань і тому подібне по розвитку спортивного, масового і оздоровчого туризму; сприяння організації навчально-методичної роботи, підготовці, підвищенню кваліфікації і атестації кадрів спортивного туризму;

4) вивчення туристських можливостей України, розробка туристських спортивних маршрутів для своїх членів;

5) організація і проведення спортивних туристських заходів, експедицій, змагань серед своїх членів;

6) участь в розробці і впровадженні поточних і перспективних програм державних установ і організацій та інших органів з питань розвитку спортивного, масового і оздоровчого туризму.

Для здійснення своїх статутних завдань ФСТУ у встановленому законом порядку:

- створює місцеві осередки (федерації, організації), надає їм та іншим фізкультурно-спортивним організаціям організаційну і методичну допомогу в роботі по залученню населення до занять туризмом;

- організовує і проводить змагання, збори та інші заходи, сприяє організації і проведенню заходів по підготовці та підвищенню кваліфікації тренерів і суддів;

- здійснює міжнародну співпрацю та інтеграцію з питань розвитку спортивного, масового і оздоровчого туризму, проведення міжнародних туристських спортивних, масових і оздоровчих заходів і змагань, забезпечення участі спортсменів-туристів в міжнародних змаганнях;

- сприяє зміцненню матеріально-технічної бази спортивного туризму, розробці технічних умов і вимог до спортивно-туристського спорядження, організації роботи по попередженню і профілактиці аварійності, травматизму і нещасних випадків в спортивному туризмі;

- сприяє організації наукових досліджень, розробці інформаційного і агітаційного забезпечення з питань спортивного, масового і оздоровчого туризму, пропаганди спортивного туризму, видає навчально-методичні;

- краєзнавчі, маршрутні, довідково-інформаційні, рекламні і інші матеріали;

- організовує виготовлення сувенірної продукції і нагородної атрибутики з символікою Федерації;

- бере участь в поширенні матеріалів, створенні радіо-телепередач і фільмів, які відповідають меті Федерації, видає власний друкарський орган;

- пропагує свої цілі і завдання, безкоштовно поширює інформацію про власну діяльність, поширює літературу, агітаційно-пропагандистські матеріали, вироби з власною символікою; безкоштовно проводить конференції, симпозиуми, «круглі столи», свята, благодійні виставки, фестивалі, лекції і інші заходи;

- здійснює заходи по залученню фінансових, матеріальних, інтелектуальних і інформаційних ресурсів, необхідних для реалізації своїх програм і проектів;

- отримує від органів державної влади і місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх завдань.

Членом Федерації може бути кожен громадянин України, який досяг 16 років, визнає Статут ФСТУ, бере участь в роботі одного з її місцевих осередків. Прийом індивідуальних членів здійснюється зборами місцевого осередку.

Колективними членами ФСТУ можуть бути колективи підприємств, установ і організацій. Колективні члени реалізують свої права і обов'язки

через своїх представників.

Кожен член Федерації зобов'язаний:

- 1) дотримуватися у своїй діяльності Статуту Федерації;
- 2) піклуватися про зміцнення авторитету Федерації, дотримуватися дисципліни, норм моралі і ділової конструктивної критики;
- 3) виконувати рішення органів Федерації в межах їх компетенції;
- 4) брати участь в роботі місцевого осередку;
- 5) платити членські внески;
- 6) при участі в спортивно-туристських заходах дотримуватися правил змагань, походів, виконувати вимоги безпеки, дбайливо відноситися до природного довкілля, пам'яток історії і культури.

Місцеві осередки ФСТУ створюються за територіальною ознакою за місцем проживання, роботи або навчання громадян за наявності не менше трьох членів. Їх діяльність поширюється на територію відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Для набуття прав юридичної особи вони повинні зареєструватися у встановленому законом порядку. Місцеві осередки ФСТУ без прав юридичної особи легалізуються шляхом повідомлення про заснування в органах юстиції на місцях.

Місцеві федерації в адміністративно-територіальних одиницях нижчого рівня входять до складу місцевих і територіальних федерацій, діючих в адміністративно-територіальних одиницях вищого рівня. У період між зборами (конференціями) діяльністю місцевої федерації керує її президія. Контрольним органом Федерації є ревізійна комісія.

ФСТУ є неприбутковою організацією. Джерелами засобів і майна ФСТУ є вступні, цільові і членські внески членів Федерації, добровільні внески юридичних і фізичних осіб; надходження від основної діяльності, пасивні доходи; засобу державного і місцевих бюджетів, що виділяються в розпорядження ФСТУ для виконання програм розвитку туризму.

У власності Федерації та її територіальних, місцевих федерацій можуть бути будівлі, приміщення, споруди, житловий фонд, інше нерухоме майно, транспортні засоби, устаткування, інвентар, грошові кошти, акції, облігації, інші цінні папери та будь-яке майно, необхідне для матеріального забезпечення статутної діяльності Федерації.

У структурі ФСТУ і її підрозділів працюють комісії:

- пішохідного туризму;
- водного туризму;
- гірського туризму;
- лижного туризму;
- вітрильного туризму;

- дитячо-юнацького туризму;
- по підготовці і підвищенню кваліфікації кадрів;
- колегія суддів змагань по техніці туризму;
- колегія суддів змагань туристських спортивних походів (МКК).

Територіальні відділення ФСТУ діють в усіх обласних центрах України, місцеві осередки – у багатьох районах країни.

2. Організаційна структура дитячо-юнацького туризму в Україні

Розвиток дитячого і юнацького туризму координується Міністерством освіти і науки України через *Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (Центр туризму)*.

Центр туризму був створений в 1930 році як Центральна дослідна дитяча екскурсійна станція. У 1964 р. перейменований в Центральну дитячу екскурсійно-туристську станцію, в 1980 р. – в Республіканську станцію юних туристів, з 1991 р. має сучасну назву.

Центр туризму здійснює організаційно-масову, інформаційно-методичну, учбово-виховну роботу, спрямовану на подальший розвиток туристсько-краєзнавчої, екскурсійної і оздоровчої роботи з учнями, роботу 96 центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, і станцій юних туристів України.

Центр туризму є організатором в Україні:

- всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції учнівської молоді, «Краса і біль України»;
 - руху учнівської молоді, за збереження і примноження звичаїв, традицій і обрядів українського народу «Моя земля - земля моїх предків»;
 - всеукраїнської історико-географічної експедиції «Сто чудес України»;
 - заочної Першості України серед учнівської молоді і студентської, на кращу туристсько-краєзнавчу подорож;
 - всеукраїнських змагань по спортивному туризму серед команд учнівської молоді учбових закладів системи Міністерства освіти і науки України;
 - всеукраїнського зльоту-змагання юних туристів-краєзнавців –активі
- У Центрі туризму працюють відділи:
- краєзнавства і наукових досліджень учнів;
 - спортивного туризму;
 - інформаційно-методичний;
 - організаційно-педагогічний.

Відділ краєзнавства і наукових досліджень учнів надає повноцінну інформацію і методичну допомогу з питань:

- учбових програм гуртків різних напрямів краєзнавчої діяльності (історичного, географічного, геологічного, екологічного краєзнавства, літературознавства, фольклору і етнографії, музейної роботи і тому подібне);

- роботи Малої академії наук (МАН) і наукових товариств учнів України;

- організації і проведення краєзнавчих масових заходів: зльотів, експедицій, конференцій, і тому подібне;

- участі у Всеукраїнських масових туристсько-краєзнавчих заходах: русі учнівської молоді за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу, «Моя земля - земля моїх предків», в туристсько-краєзнавчій експедиції «Краса і біль України», в історико-географічній експедиції «Сто чудес України» і інших;

- проведення семінарів, курсів, з підготовки і підвищення кваліфікації кадрів учбових закладів, які працюють за напрямками краєзнавчих досліджень;

- організації і роботи туристсько-краєзнавчих таборів різних профілів.

Відділ спортивного туризму проводить:

- ступеневі і категорійні подорожі шкільної і студентської молоді по Україні і за її межами по пішохідному, гірському, лижному, водному, велосипедному і спелеотуризму;

- змагання серед дітей і юнацтва по техніці пішохідного, лижного, водного, гірського, велосипедного і спелеотуризму, спортивного орієнтування;

- щорічна заочна першість України серед шкільної і студентської молоді на кращу туристсько-краєзнавчу подорож; семінари, практикуми, курси, по підвищенню кваліфікації керівників туристських груп від середньої туристської підготовки (СТП) до вищої туристської підготовки (ВТП) і інструкторів туризму від середньої інструкторської підготовки (СОПІВ) до вищої інструкторської підготовки (ВІП).

- консультації відносно вибору маршрутів подорожей; по проведенню туристсько-спортивних змагань і тому подібне

Інформаційно-методичний відділ надає нормативні матеріали по організації позашкільної освіти засобами туризму і краєзнавства, має фонд методичної літератури по різних напрямках туристсько-краєзнавчої діяльності з учнівською молоддю, видає інформаційно-методичний вісник «Туризм і краєзнавство».

Організаційно-педагогічний відділ очолює роботу гуртків за різними напрямками краєзнавства і видами спортивного туризму; секції працюють як на базі Центру туризму, так і на базі шкіл міста Києва і Київської області.

При Центрі туризму діє Всеукраїнська координаційно-методична рада питань розвитку дитячо-юнацького туризму, краєзнавства і екскурсій за участю Всеукраїнського союзу краєзнавців і Федерації спортивного туризму України. До складу ради входять ведучі учені Національної академії наук України, Академії педагогічних наук України, працівники зацікавлених центральних органів виконавчої влади, директора профільних позашкільних учбових закладів, члени громадських організацій.

Координаційно-методична рада сприяє:

- формуванню системи роботи з регіональними туристськими установами, вищими учбовими закладами, науковими установами, громадськими організаціями;
- впровадженню в учбових закладах усіх рівнів акредитації і інститутах післядипломного педагогічного утворення курсу «туризм і краєзнавство» і науковій спеціальності «теорія і методика професійної освіти (туризм)»;
- підготовці громадських туристських кадрів, проведенню семінарів-практикумів, нарад педагогічних працівників учбових закладів з питань туристсько-краєзнавчої роботи і тому подібне;
- проведенню всеукраїнських туристсько-краєзнавчих змагань, зльотів, експедицій, конференцій, конкурсів, акцій, оглядів, операцій серед учнівської молоді і студентської, і педагогічних колективів і тому подібне;
- міжнародній співпраці з учбовими закладами, організаціями, фондами, громадянами зарубіжних країн з питань дитячо-юнацького туризму, краєзнавства і екскурсій.

Рада вивчає, узагальнює і поширює досвід роботи учбових закладів з питань туристсько-краєзнавчої та екскурсійної діяльності дітей і молоді, а також проводить заходи по збереженню й розширенню мережі туристсько-краєзнавчих гуртків і центрів туризму та краєзнавства учнівської молоді, станцій юних туристів України, недопущенню їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття.

3. Законодавчі та нормативно-інструктивні документи, щорегламентують розвиток туризму в Україні

Вітчизняна туристична галузь відіграє надзвичайно важливу роль у

соціально-економічному житті країни. Зростає її статус та зацікавленість держави в подальшому розвитку галузі, посилюється вплив туризму практично на всі сфери життя і діяльності людини

Прийнятий Верховною Радою України 15 вересня 1995 року **Закон «Про туризм»** констатує: «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності.»

Що особливо важливо, це визначення повністю відповідає рекомендаціям Гаазької міжпарламентської конференції з туризму (10-14 квітня 1989 р.) – найавторитетнішого туристичного форуму сучасності, де зазначено: «Країни повинні визначити свої національні пріоритети та роль туризму в «ієрархії» таких пріоритетів, а також оптимальну стратегію розвитку туризму в рамках цих пріоритетів».

Так, правову базу діяльності туристичної галузі країни закладено Законом України «Про туризм». Він є основоположним законодавчим актом, що визначає загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, всебічно регламентує туристичну діяльність в Україні, створює умови для стимулювання ділової активності суб'єктів туристичного підприємництва, забезпечує оптимальний рівень державного регулювання процесу розвитку вітчизняного туризму.

Закон України «Про туризм» став правовим підґрунтям для розробки цілого комплексу галузевих нормативно-інструктивних документів, що регламентують конкретні аспекти туристичної діяльності.

Про визнання вагомості туризму, його впливу на розвиток життя країни свідчать Укази Президента України від 02.03. 2001 року «Про підтримку розвитку туризму в Україні» та від 14.12. 2001 року «Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму». Нормативно-правова база туристичної діяльності регулюється як спеціальним, так і загальним законодавством.

До норм загального законодавства належать:

- Конституція України, якою закріплені основні права і свободи людини, їх гарантії;
- Закони України – «Про захист прав споживачів», що є основою державного регулювання безпеки товарів і послуг з метою захисту людини, її майнового та природного середовища; «Про порядок виїзду із України і в'їзду в Україну громадян України»; «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»; «Про страхування»; «Про рекламу»; «Про державний кордон України»; «Про охорону навколишнього природного

середовища»; «Про правовий статус іноземців»; «Про підприємництво»; «Про підприємства в Україні»; «Про охорону культурної спадщини» тощо.

Відповідно до статей 4, 6, 15 Закону України «Про позашкільну освіту», зметою формування здорового способу життя, пропаганди туризму серед дітей, підвищення рівня спортивної майстерності дітей та молоді, забезпечення безпеки проведення туристських походів та екскурсій Міністерством освіти і науки України було видано наказ (02.10.2014 № 1124) «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи». До них належать:

- 1) Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю;
- 2) Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей зучнівською та студентською молоддю;
- 3) Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів.

Нормативними документами Федерації спортивного туризму України є:

1. Діючі Правила змагань зі спортивного туризму, затверджені Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту 24 квітня 2008 р. та погоджені Федерацією спортивного туризму України;
2. Діюча Методика визначення категорії складності туристських спортивних маршрутів, затверджена постановою Президії ФСТУ від 8 грудня 2001 р., протокол № 2, п. № 5, додаток № 3.

4. Положення про маршрутно-кваліфікаційні комісії

Туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії (МКК) є громадськими органами і створюються з метою проведення консультацій

керівників туристських груп із питань організації, підготовки та проведення туристських категорійних і ступеневих походів, експедицій з активними способами пересування, перевірки готовності туристських груп до зазначених заходів, профілактичної роботи щодо попередження нещасних випадків у походах, оформлення маршрутної документації, а також для розгляду звітів про подорожі та матеріалів на присвоєння спортивних розрядів і звань із туризму.

МКК створюються при обласних (Кримській республіканській) федераціях спортивного туризму, а також можуть бути створені при туристських й спортивних клубах та інших закладах, які мають визначений

контингент досвідчених туристів-спортсменів.

Права МКК щодо випуску туристських груп на маршрути певної категорії складності визначаються їх повноваженнями. Повноваження кожної МКК визначаються туристсько-спортивною кваліфікацією її членів та надаються вищестоящою МКК у встановленому порядку. Тому до складу МКК включають найбільш досвідчених туристів, які мають досвід керівництва походами на одну категорію складності вище тієї, що має право розглядати МКК із даного виду туризму.

В дитячо-юнацькому туризмі МКК створюються в обов'язковому порядку при Українському державному центрі туризму та краєзнавства учнівської молоді, Кримському республіканському центрі дитячо-юнацького туризму і екскурсій, обласних центрах туризму та краєзнавства учнівської молоді (станціях юних туристів), центрах дитячо-юнацького туризму міст Києва та Севастополя, а також можуть створюватися при міських, районних центрах туризму та краєзнавства учнівської молоді (станціях юних туристів) та інших закладах освіти.

При розгляді маршрутних документів на походи МКК зобов'язана перевірити:

- розробку маршруту і графіку руху групи з основним і запасним варіантами, наявність картографічного матеріалу;
- знання керівником групи району походу, умов пересування і природи;
- відповідність туристського досвіду керівника і учасників походу запланованому маршруту;
- правильність підбору спорядження, медикаментів;
- намічені заходи по безпечному проведенню походу;
- правильність вибору контрольних пунктів і термінів проведення походу.

МКК приймає рішення про залік здійсненого походу. При позитивному вирішенні питання відносно заліку походу МКК видає керівникові і учасникам довідки встановленого зразка. У маршрутній книжці (маршрутному листі) і в реєстраційному журналі МКК робляться відмітки про прийняття звіту, залік походу і видачу довідок. МКК використовує у своїй роботі форми довідок про залік походу, реєстраційних журналів і маршрутних книжок (маршрутних листів), затверджених Федерацією спортивного туризму України. Реєстраційні журнали зберігаються в МКК не менше п'яти років.

Усі туристські групи при проведенні категорійних походів, а туристські групи учнівської молоді також при проведенні дальніх ступеневих походів й місцевих ступеневих походів тривалістю більше 4-х

днів повинні обов'язково отримати позитивний висновок щодо можливості здійснення подорожі від туристської маршрутно-кваліфікаційної комісії, що має відповідні повноваження.

Якщо туристський похід здійснюється в районах дислокації підрозділів державної контрольно-рятувальної служби Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (далі – КРС), то керівник туристської групи повинен не пізніше ніж за 10 днів до виїзду групи на маршрут відправити повідомлення встановленого зразка з указаним маршрутом, календарний план походу та його терміни. Підрозділи КРС розташовані в районах масового відвідування туристів – в Карпатах (Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях), Криму (АР Крим) та на Поділлі (в Тернопільській області, де контролюється проходження туристами печер). Керівник повинен особисто з'явитися до підрозділів КРС, якщо маршрут починається або закінчується в пунктах їх дислокації. В такому випадку повідомлення про проходження маршруту не відправляється.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШІНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра фізичного виховання і спорту

Лекція на тему:

«ВИДИ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ»

Розробник:
доцент кафедри фізичного
виховання і спорту
Гончаренко О .С.

Лекція 3

Види активного туризму в Україні

План

1. Різновиди спортивного туризму
2. Види екстремального туризму
3. Екзотичні види екстремального туризму
4. Категорування туристських спортивних маршрутів

Рекомендована література

Основна

1. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів : навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбачьо, О. В. Нужний. – Львів : Укр. технології, 2006. – 129 с. – ISBN 966-345-090-8.
2. Булашев А. Я. Спортивный туризм : учеб. для вузов физкультурного профиля / Булашев А. Я. – Харьков, 2004. – 388 с.
3. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм : навч. посіб. / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. – 301 с. ISBN 978- 966-10-0004-8.

Допоміжна

1. Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні : навч. посіб./ Т. А. Дьорова, В. К. Федорченко. Передм. В. А. Смолія. – К.: Вища шк., 2002. – 195 с.
2. Нормативно-правові акти України з питань туризму : зб. законодавчих та нормативних актів / [упоряд. М. І. Камлик]. – Київ : Атіка, 2004. – 462 с. – ISBN 966-326-032-7.
3. Про внесення змін до Закону України "Про туризм" щодо надання туристичних послуг : Закон України від 9 лютого 2012 року № 4385-VI // Голос України. – 2012. – 6 бер. – С. 20.

1. Різновиди спортивного туризму

Спортивний туризм включає безліч різноманітних напрямів.

Пішохідний туризм – частіш за все перший вид з якого починається захоплення туризмом. Приваблює доступність, великі пізнавальні можливості, а також немає необхідності використовувати дорогоцінний інвентар та спорядження.

Гірський туризм – є різновидом пішохідного, але в силу гірських умов виділений, як самостійний вид туризму. Традиційно гірські походи проводяться в районах альпійських гір, що піднімаються вище снігової лінії і характеризуються комплексом льодовикових форм рельєфу.

Проведення гірських походів в горах альпійського типу полягає у проходженні визначеного маршруту за певний термін із подоланням категорійних перевалів. .

Лижний туризм – зимові подорожі, гірськолижні спуски, сноубординг, гонки на лижах по пагорбах.

Спелеотуризм (печерний) – самий молодий вид і включає в себе елементи гірського туризму та альпінізму. Особливість спелеологічного туризму в тому, що на підходах до печер, більшість з яких розташовані у важкодоступних місцях, віддалені від населених пунктів, нерідко в горах, спелеологам доводиться бути пішоходами, водниками і навіть лижниками.

Водний туризм – сплави річками на плотах, байдарках, надувних човнах. Водний туризм залишається найбільш технічно складним видом туризму, так як група не завжди має змогу зупинитись на складній ділянці, щоб знайти краще рішення. Гарантію правильних дій може дати тільки відпрацьована реакція кожного туриста окремо та екіпажу судна в цілому

Вітрильний туризм – подорожі здійснюються на переважно саморобних за виготовленням та конструкцією розбірних вітрильних судах.

Автомобілотуризм – ралі та інші гонки маршрутами, що містить категоризовані перешкоди.

Велосипедний туризм – вело пробіги різної складності, командні змагання на велогонках. Можливе проведення комбінованих походів з елементами різних видів туризму.

2. Види екстремального туризму

На міжнародному ринку екстремальний вид туризму розвивається з кожним роком все швидше. Але про деякі його форми багато хто просто щось чув, а деякі і не знають. В Україні з'явилися туристичні організації, які займаються саме екстремальним туризмом, організовуючи тури.

Екстремальний туризм – вид туризму, який об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі, що мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми і досягнення спортивних результатів. Кожна країна має що представити туристу-екстремалу: це гори, річки, моря, океан, або ж просто повітряний простір.

Екстремальний туризм кожного року все більше набирає обертів у своєму розвитку. Тому зараз можна виділити основні види екстремального туризму.

Водні види екстремального туризму

Дайвінг – плавання з аквалангом у пошуках підводних красот і дивовижних речей.

Вейкбординг – комбінація водних лиж, сноуборду, скейту і серфінгу. Катер буксирує рейдера, що стоїть на короткій широкій дошці. Рухаючись на швидкості 30-40 км/год. з додатковим баластом на борту, катер залишає за собою хвилю, яку рейдер використовує як трамплін. У стрибку можна виконати безліч різноманітних трюків.

Віндсерфінг – це овальна дошка з вуглепластика з жорсткою поверхнею для стійкості і з плавниками-стабілізаторами на нижній площині, і невеликим вітрилом, яке кріпиться до дошки.

Серфінг – це те ж саме тільки без вітрила. Власне віндсерфінг і походить від серфінгу. При хорошому вітру можна розвивати швидкість 10-12 м/с (рекорд на сьогодні – більше 70 км/год.).

Каякінг – сплав по гірській річці на каяках – одномісних човнах. На каяку можна відправитися у водний похід по річці будь-якої складності, або проводити ігрові сплави на невеликому відрізку гірської річки, вибираючи окремі перешкоди у вигляді діжок, валів і водопадів.

Рафтінг – це захоплюючий спуск по гірській річці на каное або спеціальних плотах, місткістю 2-10 місць.

Повітряні види екстремального туризму

Парашутний спорт. Класичний парашутизм включає дві вправи: перше стрибки на точність приземлення. Завдання полягає в ураженні мішені розміром в 3 см. Друга вправа – комплекс фігур у вільному падінні.

Групова акробатика. Дана дисципліна переслідує мету побудови максимальної кількості різних фігур командою з кількох парашутистів. Команда з чотирьох чоловік може побудувати близько 30 фігур за час вільного падіння.

Купольна акробатика – полягає в побудові формацій з куполів розкритих парашутів.

Фрістайл – показ спортсменом різних фігур у вільному падінні. Тут оцінюються краса, складність елементів, виконаних парашутистом, а також майстерність повітряного оператора, який проводить зйомку спортсмена в повітрі.

Скайсерфінг – це стрибки на лижах з виконанням різних фігур у вільному падінні. Оскільки всі елементи виконуються в стані вільного падіння, то для оцінки стрибка необхідний повітряний оператор, щоб на основі відеозапису, зробленого цим оператором, члени журі змогли виставити свої оцінки. Оцінюється майстерність і артистизм виконання

фігур, а також якість роботи оператора.

Бейс-джампер – стрибки з даху якої-небудь будівлі, бажано хмарочоса, або телевежі, гори або скелі. Навіть ентузіасти цього виду спорту говорять, що це один з найнебезпечніших видів, навіть на фоні екстремальних.

Балунінг – подорожі на повітряних кулях. Дальність польоту на повітряній кулі залежить від сили вітру. Повітряні кулі піднімаються на висоту до 1000 м. Місце приземлення повністю залежить від метеоумов.

Парапланеризм – польоти на параплані. З висоти пташиного польоту можна побачити всю красу землі, насолодитися відпочинком, повною свободою.

Наземні види екстремального туризму

Маунтінбайкінг – подорожі на гірському велосипеді.

Джипінг – подорожі на спеціальних автомобілях (джипах), які мають підвищену прохідність. Джипінг починається там, де закінчуються дороги.

Спелестологія – це захоплююча суміш туризму і науки, що вивчає порожнини штучного походження. Спелестологія тісно пов'язана із спелеологією, тільки спелестологів цікавить проникнення в підземні пустоти та приміщення, що на даний час покинуті та становлять певний історичний інтерес: покинуті каменоломні, шахти, водоводи, колодязі, підземні ходи, підземні храми і монастирі тощо.

Х-гонки («мультиспорт», «екстремальні» (а частіше навіть «пригодницькі») гонки) – долаття пересіченої місцевості різними способами (пішки, на велосипеді, на човні тощо). Як правило, це командне проходження дистанції в 300-400 кілометрів, використовуючи свої навички (скелелазіння, сплав на каяку або плоту по порогах, їзда по горах на велосипеді, спуски по мотузках під водопадом та ін.).

Кінний туризм – подорожі на конях верхи або в екіпажах. Свист вітру, краса первозданної природи, єдність з вірною і сильною твариною, гармонія в душі, все це може подарувати кінний туризм.

Сафарі-тур. Це одна з не багатьох можливостей подивитися країну зсередини, відвідати самі важкодоступні і незаселені місця. Можна перетинати живописні каньйони, що уражають уяву пустелі і савани, спостерігати за екзотичними тваринними і надзвичайними птахами, і водночас відчувати швидкість і міць джипу.

Гірські види екстремального туризму

Альпінізм – підкорення гірських вершин і проходження перевалів по певних маршрутах. Як правило, для сходжень прийнято вибирати літо,

коли погода дозволяє з мінімальними втратами дістатися до наміченої вершини. Проте любителі найгостріших відчуттів не зупиняються і взимку. А складні погодні умови і схід лавини тільки додають гостроту подорожі. У гори йдуть, щоб випробувати себе, ризикнути, подолати все і дістатися до вершини. Для цього потрібно бути добре фізично підготовленим.

Каньйонінг – спортивне проходження водоспадів та каньйонів із використанням спелеологічного та альпіністського спорядження та техніки.

Гірські лижі – один з найстаріших видів активного відпочинку. Майже будь-який гірськолижний курорт пропонує якісний і різноманітний гірськолижний сервіс, є спуски як для професіоналів, так і для новачків, яких завжди можуть навчити правильно кататися місцеві інструктори.

Сноубординг – спуск по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці. Це більш агресивний, активний і екстремальний вид, ніж гірські лижі. Існує багато спеціальних трас з трамплінами та іншими всілякими перешкодами, на яких сноубордисти можуть робити різні акробатичні трюки. Але в останнє особливо популярним серед сноубордистів став хаф-пайп (від англ. half-pipe «пів-труби») – споруда зі снігу, схожа на рампу для ролерів.

Взагалі екстремальні захоплення, пов'язані з гірськими лижами і сноубордом, можна розділити на кілька груп: freeskiing або freeride – це спуск по крутих непередбачуваних схилах зі складним рельєфом; heliskiing – те ж саме, але з використанням вертольота як засобу доставки на гору; ski-touring (randoneeski) – ски-тур, гірський туризм з використанням лиж і спеціальних кріплень для підйому вгору;

Лижний альпінізм – сходження на гору з метою спуститися з вершини на лижах або сноуборді.

3. Екзотичні види екстремального туризму

Космічний туризм – найдорожчий і, мабуть, самий екзотичний вид екстремального туризму – подорож на орбіту Землі. Поки космічних туристів можна перерахувати по пальцях однієї руки. Першопроходьцями були американський мільйонер Денніс Тіто і громадянин ПАР Марк Шаттлворт. Кожному з них тижневе перебування на Міжнародній космічній станції обійшлося не менш ніж у 20 млн. дол.

Кайтсерфінг. Сутність його полягає в тому, що людина, яка стоїть на дошці, розганяється за допомогою повітряного змія, мотузка від якого знаходиться у неї в руках. Займатися кайтсерфінгом можна як в горах,

так і на рівнинній місцевості, єдиною обов'язковою умовою є вітер. Можна навіть кататися по будь-яких полях, яких завгодно плоских або горбистих. Але найкраще кататися на дощці по водоймищах, покритих крижаною кіркою, і запорошених снігом. До того ж русла річок або озер, як правило, є найлегшими місцями. Всесезонна універсальність дозволяє використовувати повітряних зміїв взимку і влітку. Деякі професіонали здійснюють стрибки до 100 м у довжину і 30 м у висоту. Кайт дозволяє розвивати швидкість, що перевершує швидкість вітру більш ніж в два рази. Реально досяжна швидкість пересування – 60- 70 км/год, а найвища – близько 200 км/год.

Джайлоо туризм – життя в первісному племені з усіма принадами кочового побуту. Цей вид туризму розвивається на високогірних пасовищах Киргизстану. Пропонується сон на підлозі юрти чабана, поруч з димом вогнища, свіжа баранина і кумис, а також верхові прогулянки в горах і на пасовищах. Прекрасна можливість відпочити від великого міста.

Туризм на Північному і Південному полюсах. Нещодавно почали здійснюватися круїзи до Арктики і Антарктики. Дедалі більше людей бажають побувати в екстремальних кліматичних умовах і подивитися на екзотичних тварин, зокрема пінгвінів. До того ж Північний і Південний полюси найбільш екологічно чисті місця на Землі.

Поїздка до Чорнобиля. Охочих поїхати до Чорнобиля, із зрозумілих причин, не багато. Адже і після майже двох десятиліть екологічна обстановка в цьому районі далека від оптимальної. Звичайно, відправляють туди любителів гострих відчуттів у спеціальних костюмах у супроводі фахівців з дозиметрами. Проте доступ в заборонену 30-кілометрову зону закритий для вагітних і неповнолітніх, оскільки безпосередньо поблизу АЕС випромінювання у багато разів перевищує допустимі межі.

Тут можна побачити захоплюючу картину: вимерле місто, скрізь висока трава і дика природа. Без втручання людини зона перетворилася на неповторний природний парк. Тут з'явилися нові види рослин, відродилися популяції вимираючих тварин. Орлани-білохвости, рисі, сірі вовки, здичавілі коні захопили місцевість.

Подорожі джунглями. Під час подорожі в джунглі у туристів з'являється можливість буквально стати частиною природи, але при цьому виявитися відрізаними від цивілізованого світу. І навіть якщо така туристична група має сучасні засоби супутникового зв'язку, для приходу допомоги може знадобитися декілька годин або днів. Тому будь-яка надзвичайна подія може призвести до серйозних наслідків.

4. Категорування туристських спортивних маршрутів

Класифікація маршрутів туристських спортивних походів полягає у їх поділі за видами туризму, категоріями або ступенями складності і використовується для виконання туристами-спортсменами розрядних норм та вимог із спортивного туризму. Класифікація поширюється на маршрути походів, що здійснюються за видами туризму, визначеними Правилами змагань туристських походів. Маршрути походів із використанням будь-яких інших засобів пересування, не характерних для визначених Правилами видів туризму, класифікацією не охоплюються. Категорія складності (к. с.) походів із різних видів спортивного туризму визначається в залежності від трьох показників:

- тривалості (Т, днів)
- протяжності (L, км) кожного конкретного маршруту
- технічної складності (кількості та характеру (змісту) природних (антропогенних) перешкод) маршруту.

У порядку зростання протяжності, тривалості та технічної складності маршрути туристсько-спортивних походів поділяються на I, II, III, IV, V та VI категорії складності. Маршрути походів, що мають складність, тривалість або протяжність меншу за встановлену для походів I категорії складності, відносяться до некатегорійних, в тому числі походи 1, 2, 3-го ступеня складності (ст.с.). Класифікація походів за ступенями складності використовується для виконання юнацьких спортивних розрядів у дитячо-юнацькому туризмі. 1-2 денні туристські походи, або як їх називають походи вихідного дня, а також туристські прогулянки та оздоровчі екскурсії, можуть бути використані як окремі форми туристсько-спортивної діяльності, так і для підготовки для більш складних туристсько-спортивних заходів.

На сьогоднішній день у практиці спортивного туризму при класифікації туристських спортивних маршрутів можливі такі методи категорування:

- 1) використання затвердженого Переліку маршрутів туристсько-спортивних походів по Україні;
- 2) використання видової методики категорування;
- 3) поєднання I та II методів.

Отже при віднесенні того чи іншого маршруту до певної категорії чи ступеня складності за основу беруться три основні показники: тривалість, протяжність та технічна складність.

Тривалість походу розуміється як мінімальний час у днях, що

необхідний для проходження маршруту підготовленою групою. Тривалість може бути збільшена за рахунок днів на розвідку, запасного часу на випадок негоди, днів на відпочинок. Кількість днів відпочинку (днювань) повинна вкладатися у 20% від загальної тривалості походу.

Протяжність походу – найменша допустима довжина залікового маршруту даної категорії чи ступеня складності. Протяжність може бути зменшена лише у виняткових мотивованих випадках, при значній технічній складності, але, як правило, не більше ніж на 25%. Основна частина маршруту повинна бути лінійною або кільцевою (одне кільце) протяжністю не менше 75% від установленної для даної категорії (ступеня) складності і включати найбільш складні перешкоди маршруту.

Частину туристського походу дозволяється подолати у радіальних виходах. Відстань і природні перешкоди, пройдені у кільцевих радіальних виходах із поверненням по іншому шляху, зараховуються повністю, а пройдені у лінійних радіальних виходах із поверненням по тому ж шляху зараховуються в одному напрямі. Сума радіальних виходів не повинна перевищувати 25% всієї протяжності маршруту.

Протяжність маршруту по місцевості із сильно розчленованим рельєфом (у т.ч. для гірських районів України – Карпат і Криму) вимірюється за топографічними картами масштабу 1:100000. Отриманий результат помножується на коефіцієнт 1,2.

Збільшення протяжності маршруту при незмінному характері перешкод не може бути підставою для підвищення категорії складності походу.

Практика спортивного туризму свідчить, що період активного пересування протягом ходового дня в середньому становить 6 годин. Виходячи з цього, розрахована середня швидкість пересування для різних видів туризму у порівнянні I та VI категорії складності (табл.1).

Таблиця 1 Середня швидкість пересування для різних видів туризму

Види туризму	Середня швидкість пересування, км/год.	
	у походах I к.с.	у походах VI к.с.
Пішохідний	3,7	2,6
Лижний	3,7	2,6
Гірський	2,8	1,35
Водний	4,2	1,5
Велосипедний	6,9	6,6

Технічна складність маршруту визначається характером, кількістю

та різноманітністю перешкод. Характер перешкод визначається рівнем кваліфікації та технічної майстерності, які необхідні для подолання даної перешкоди з належною гарантією безпеки учасників. До технічної складності відносять трудність перешкод, що долається, характеристика району подорожі, автономність групи на маршруті, новизна маршруту та ряд інших факторів.

Маршрутам кожної категорії складності відповідає свій рівень трудності типових для них перешкод. Маршрути більш високих категорій складності містять більш складні у подоланні перешкоди, ніж маршрути попередньої категорії складності. При оцінці маршрутів, у першу чергу, враховуються такі перешкоди, які дають туристам технічний досвід, необхідний для забезпечення безпеки у подальших походах.

Основними показниками, що визначають технічну складність походу, є локальні перешкоди (ЛП): перевали, вершини тощо, протяжні перешкоди (ПП) та інші фактори характерні для окремих видів туризму: район, сумарний перепад висот, автономність та інше. В кожному виді туризму є свої типові перешкоди та фактори, що визначають його специфіку.

Визначальними перешкодами (ВП) або визначальними факторами (ВФ) маршруту є перешкоди (фактори), що мають найбільш суттєвий вплив на категорію його складності.

Локальні перешкоди (ЛП) – це перешкоди, що мають невелику протяжність та характерні тим, що потребують від спортсменів при їх подоланні відповідного рівня технічної майстерності та, як правило, застосування спеціального спорядження. При категорюванні пішохідних, гірських, водних, спелео та лижних маршрутів ЛП враховуються в першу чергу. Це – перевали, вершини, траверси хребтів, пороги, печери тощо, які дають туристам технічний досвід, необхідний для проходження наступних маршрутів.

Протяжні перешкоди (ПП) – це перешкоди, які мають значну протяжність та потребують від туристів при їх подоланні значних фізичних зусиль. ПП широко представлені на пішохідних, лижних, велосипедних, автомо-то та вітрильних маршрутах.

Категорія трудності перешкоди (к. т.) визначається тим, який рівень кваліфікації, технічної майстерності та фізичної підготовки потрібен для її безпечного подолання.

Маршрути походів, що включені до затвердженого Переліку маршрутів туристсько-спортивних походів по Україні, вважаються еталонними. *Еталонним маршрутом* називають маршрут, що має

мінімальний набір визначальних перешкод та визначальних факторів, необхідних для віднесення його до тієї чи іншої категорії складності. Еталонні маршрути туристських районів можуть мати різну кількість визначальних перешкод у залежності від наявності в районі різних визначальних факторів.

Маршрути походів повинні бути безперервними. Розривом маршруту вважається перебування групи у населеному пункті більше двох діб, якщо це не викликано нагальною необхідністю, а також використання транспорту для під'їздів усередині маршруту. Як виняток, може бути допущений короткотерміновий розрив маршруту з використанням транспорту в межах даного району (наприклад, у водних походах – переїзд з однієї річки на іншу).

Можливе проходження комбінованих маршрутів, що складаються з ділянок, характерних для різних видів туризму (наприклад – для пішохідного та водного). Категорія складності таких маршрутів устанавлюється з урахуванням складності окремих його частин. Такі маршрути мають статус «маршруту з перешкодами, характерними для інших видів туризму».

Типи комбінованих маршрутів:

- а) маршрути, складові частини якого є повноцінними спортивними маршрутами однакової категорії складності з різних видів туризму. (Складність такого маршруту – на одну категорію складності вище складових його частин (при цьому не вище V к.с.);
- б) маршрут, що складається з повноцінного маршруту відповідної категорії складності одного виду туризму та локальних перешкод або ділянок маршруту іншого виду туризму. Категорія складності такого маршруту може бути збільшена на одну (при цьому не вище V к.с.), якщо локальні перешкоди з урахуванням визначальних факторів або ділянок іншого виду туризму становлять не менше 100 % визначальних перешкод для даної категорії складності;
- в) маршрут, що включає локальні перешкоди різних видів туризму. При побудові такого маршруту значна увага повинна приділятися логічності його побудови. Категорія складності комбінованого маршруту відповідає категорії труднощі визначальних перешкод, у випадку якщо їх загальна кількість та категорія труднощі відповідає мінімально необхідному набору визначальних перешкод для певної категорії складності маршруту. При цьому мінімально необхідна протяжність маршруту дорівнює довжині маршруту, що складається з різних ділянок пропорційно набраних із видів туризму, включених у комбінований маршрут.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШІНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Кафедра фізичного виховання і спорту

Лекція на тему:

«ЗМАГАННЯ З ТЕХНІКИ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ»

Розробник:
доцент кафедри фізичного
виховання і спорту
Гончаренко О .С.

Лекція 4

Змагання з техніки спортивного туризму.

План

1. Різновиди дистанцій.
2. Класифікація змагань.

Рекомендована література

Основна

1. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів : навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбацьо, О. В. Нужний. – Львів : Укр. технології, 2006. – 129 с. – ISBN 966-345-090-8.
2. Булашев А. Я. Спортивний туризм : учеб. для вузов физкультурного профиля / Булашев А. Я. – Харьков, 2004. – 388 с.
3. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм : навч. посіб. / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. – 301 с. ISBN 978- 966-10-0004-8.

1. Різновиди дистанції

Згідно з правилами проведення туристичних змагань, існують особливості у дистанціях, перешкодах та завданнях в залежності від виду туризму. Змагання з пішохідного туризму проводяться на дистанціях: "Смуга перешкод", "Крос-похід", "Рятувальні роботи"; а також у вигляді спеціальних завдань.

Відповідно до правил змагань зі спортивного туризму, на змаганнях з пішохідного туризму вищезазначені етапи включаються до дистанції "Смуга перешкод", або "Крос-похід".

"Смуга перешкод" - коротка, динамічна дистанція, насичена технічними етапами, встановленими на природних та штучних перешкодах (схили різної крутизни та характеру, річки, болота, зарослі, завали тощо). Вона може включати виконання спеціальних завдань. Подолання технічних етапів вимагає від спортсменів чітких дій з дотриманням техніки безпеки подолання перешкод.

"Крос-похід" - довга дистанція, яка імітує похідні умови. Команда повинна пройти певний, позначений на карті (схемі) маршрут, насичений технічними етапами. При подоланні дистанції команда орієнтується по карті для визначення оптимального шляху, долає природні перешкоди, технічні етапи та виконує спеціальні завдання. Інколи вводяться швидкісні етапи. "Крос-похід" може проводитись в заданому напрямку - коли всі команди поступово проходять контрольні пункти (технічні етапи) в певній послідовності; а також за вибором - команди, використовуючи попередньо отриману інформацію, обирають певну кількість технічних етапів в

залежності від складності. Хоча і на дистанції в заданому напрямку можливе застосування елемента вибору, технічний етап може бути різної складності, наприклад: повне самонаведення навісної переправи, самонаведення навісної переправи при переправі першого учасника по суддівських перилах; проходження по суддівській навісній переправі з організацією супроводження. Для забезпечення постійності інтервалу руху команд часто використовують систему ралі - командам визначено час прибуття на технічний етап і час відходу з нього.

Дистанція **"Рятувальні роботи"** передбачає надання силами команди першої долікарської допомоги "умовно потерпілому" та виготовлення засобу для транспортування потерпілого з послідовним його транспортуванням по маршруту, складеному з технічних етапів. Умовна травма або захворювання, перелік технічних етапів встановлюється Положенням або Умовами проведення змагань. На певних змаганнях "Рятувальні роботи" можуть бути включеними до складу дистанції "Смуга перешкод" та "Крос-похід", або до складу "Спеціальних завдань". Усі технічні етапи з транспортування потерпілого на дистанції "Рятувальні роботи" долаються командою з самонаведенням.

"Спеціальні завдання" передбачають виконання завдань, пов'язаних з туризмом, або подолання одного чи декількох технічних етапів.

У процесі проходження будь-яких дистанцій туристи долають різноманітні природні перешкоди різними способами. В залежності від способу подолання розрізняють різні технічні етапи. Правилами проведення змагань з туристичного багатоборства з виду пішохідний туризм передбачено перелік технічних етапів та "Спеціальних завдань", що включають у дистанції "Смуга перешкод" та "Крос-похід", які наведено нижче (табл. 4.2).

Положенням або умовами проведення змагань може бути запроваджена логічна комбінація етапів, а також інші етапи або спеціальні завдання.

На різних дистанціях проводяться командні та особисті (дистанція "Смуга перешкод" або "Спеціальні завдання") змагання. Кількісний склад команди повинен бути достатнім для технічно грамотного безаварійного проходження дистанції.

Вимоги до подолання усіх технічних етапів базуються на виконанні командою (учасником) усіх вимог по забезпеченню безпеки, які необхідні при проходженні аналогічних перешкод в спортивних туристичних походах. Це вимагає від учасників чіткого виконання певних прийомів роботи з засобами страхування.

До основних засобів страхування, що використовуються учасниками туристичних змагань і спортивних походів, відносяться: мотузка основна (діаметр якої від 10 мм і більше); мотузка допоміжна (діаметр якої від 6 до 10 мм); страхувальна система; карабіни різної конструкції; кулачки, жумари, гаки скельні та льодові; льодоруб, альпеншток тощо.

2. Класифікація змагань

В залежності від підготовленості учасників і команд визначається клас дистанцій. Існує чотири класи дистанцій. Параметри дистанцій "Смуга перешкод" та "Крос-похід" різного класу наведені у табл.4.3.

Таблиця 4.2

ТЕХНІЧНІ ЕТАПИ	
1 Навісна переправа через річку.	11 .Переправа через річку вбрід з використанням перил.
2. Навісна переправа через яр (скельна).	12. Переправа через річку вбрід.
3. Крутопохила переправа.	13. Переправа по мотузці з перилами.
4. Підйом по скельній ділянці або схилу.	14. Переправа на плавзасобах.
5. Траверс скельної ділянки або схилу.	15.Транспортування „потерпілого”.
6. Траверс схилу з альпенштоком.	16. Подолання канави, струмка, рову з використанням підвішеної мотузки (маятником).
7. Спуск по вертикальних перилах.	17. Рух по жердинах
8. Спуск по схилу (в т.ч. спортивним способом).	18. Рух по купинах.
9. Переправа через річку по колоді.	19.Орієнтування.
10.Переправа через яр по колоді.	
СПЕЦІАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	
20. В'язання вузлів.	24.Встановлення намету.
21. Надання долікарської допомоги.	25. Розпалювання багаття.
22. Залік з топографії та геодезії.	26. Укладання наплічника.
23. Визначення відстані або висоти.	27. Виготовлення спорядження. (Правила змагань).

Таблиця 4.3

Параметри дистанцій з пішохідного туризму

Клас дистанції	Кількість етапів (не більше)	Протяжність дистанції, км		Кількість етапів із самонаведення (не менше)	Кількість швидкісних етапів на дистанції крос-похід (не більше)	Оцінка дистанції (бали)	
		Смуга перешкод (не більше)	Крос-похід (не менше)			Загальна сума балів (не менше)	Мінімальна сума балів локальних перешкод ЛП етапів 1-18
I	6	1,0	5,0	1	1	20	15
II	9	1,0	7,0	4	2	45	30
III	12	1,0	9,0	5	3	70	50
IV	16	2,5	11,0	9	3	110	90

Кількість етапів з самонаведенням вказано для командного проходження дистанції, для особистих змагань вона не регламентується.

Бальна оцінка дистанції складається з суми бальних оцінок кожного етапу та балів за сумарний перепад висот на дистанції згідно таблиці (додаток 4). Дистанція IV класу повинна мати не менше трьох перешкод умовної складності 3А та двох перешкод 2Б, III класу - не менш однієї перешкоди 3 А та трьох перешкод 2Б, II класу - не менш однієї перешкоди 2Б (див. додаток.). Рекомендується зменшувати довжину дистанції крос-похід на 1 км за кожні 200 м набору висот понад перші 200 м.

3. Згідно з таблицею 4.2. можуть бути поставлені постійні тестові дистанції різних класів, які затверджуються відповідною федерацією і далі не потребують інспекції на відповідність класу. Ці дистанції можна використовувати для перевірки підготовленості груп (команд) до спортивних походів, а також для змагань із заздалегідь обумовленими розрядними нормами.

Клас дистанції, крім її протяжності та кількості технічних етапів, визначається ще й складністю природних перешкод (характером рельєфу та рослинністю, швидкістю течії, шириною та глибиною річки тощо) та обов'язковими технічними прийомами, а для "Рятувальних робіт" - важкістю травм чи захворювання. При плануванні дистанцій суддівська колегія повинна визначити складність дистанції в балах.

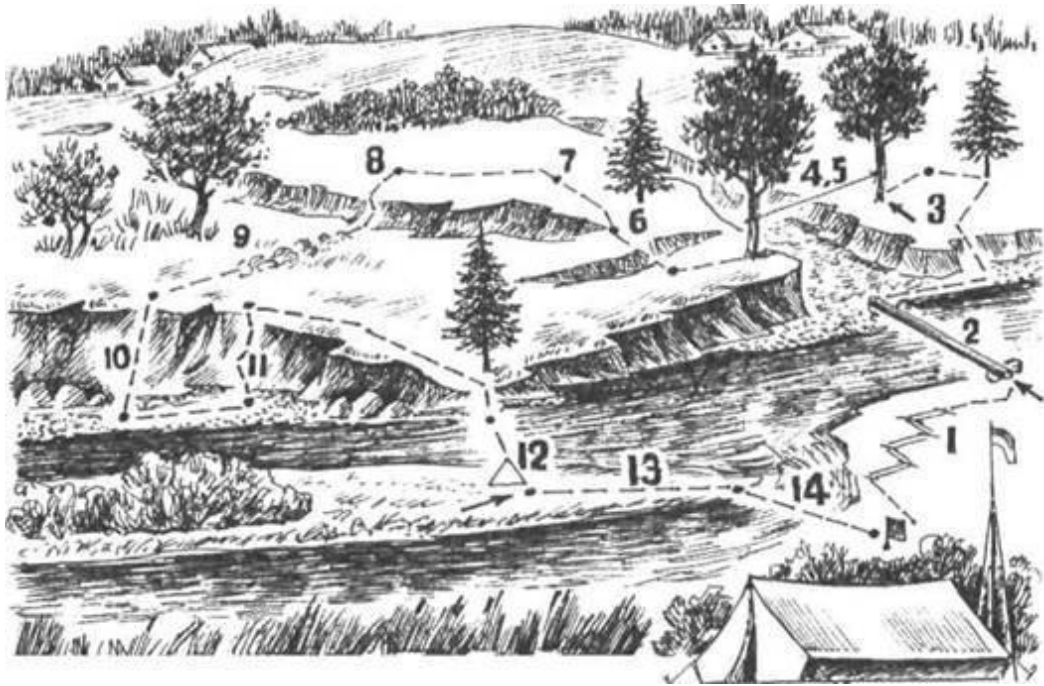

Рис. 4.25. Дистанція смуги перешкод на місцевості з різноманітним рель'єфом (800 м, загальний час 1 год, сумарний перепад висот 100 м): 1 - рух по жердинах; 2 - переправа з укладанням колоди; 3 - виготовлення носилок; 4,5 - транспортування потерпілого по навісній переправі; 6 - підйом по схилу; 7 - траверс схилу; 8 - спуск по схилу; 9 - купини; 10 - спуск по скелі; 11 - підйом по скелі; 12 - переправа вбрід; 13 - транспортування потерпілого; 14 - переправа вбрід

Зрозуміло, що технічні етапи-це є не що інше, як природні перешкоди, які зустрічаються у походах. Тому техніка і тактика їх подолання на змаганнях мало чим відрізняється від дій туристів в умовах походу, хіба що відрізняються у швидкості та застосуванні кількості спеціального спорядження (рис. 4.25).

Рекомендована література

Основна

1. Блистів Т. В. Теорія і практика туристичних походів : навч. посіб. / Т. В. Блистів, І. І. Горбацьо, О. В. Нужний. – Львів : Укр. технології, 2006. – 129 с. – ISBN 966-345-090-8.
2. Бондаренко Т. В. Туризм как средство рекреации / Бондаренко Т. В., Крамской С. И., Зайцев В. П. // Здоровьеформирующие технологии в контексте гендерного похода : коллект. моногр. – Харьков, 2009. – С. 94–101.
3. Булашев А. Я. Спортивно-оздоровительный туризм : учебник / А. Я. Булашев. – 2-е изд., исправ. – Харьков : ХГАФК, 2003. – 192 с.
4. Булашев А. Я. Спортивный туризм : учеб. для вузов физкультурного профиля / Булашев А. Я. – Харьков, 2004. – 388 с.
5. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм : навч. посіб. / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. – 301 с. ISBN 978- 966-10-0004-8.
6. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму : навч. посіб. / В. Д. Дехтяр. – Київ : Наук. світ, 2003. – 203 с. – ISBN 966-675-125-9.
7. Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. – 2- вид., перероб. та допов. – Київ : Альтерпрес, 2008. – 280 с. – ISBN 966-542-348-
8. Дмитрук С. В. Соціально-педагогічні технології в туризмі : навч. посіб. / С. В. Дмитрук, О. Ю. Дмитрук. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 327 с. – ISBN 978-611-01-0350-3.

Допоміжна

1. Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні : навч. посіб./ Т. А. Дьорова, В. К. Федорченко. Передм. В. А. Смолія. – К.: Вища шк., 2002. – 195 с.
2. Нормативно-правові акти України з питань туризму : зб. законодавчих та нормативних актів / [упоряд. М. І. Камлик]. – Київ : Атіка, 2004. – 462 с. – ISBN 966-326-032-7.
3. Про внесення змін до Закону України "Про туризм" щодо надання туристичних послуг : Закон України від 9 лютого 2012 року № 4385-VI // Голос України. – 2012. – 6 бер. – С. 20.